

## LV

Ostlando teritorijoje buvo du taškai, visiškai užvaldyti lenkiškojo elemento, o per jį – veiklaus antivokiškojo pagrindžio. Vienas iš tų taškų buvo administravimas nekilnojamojo turto, *Liegenschaft*, ypač stambesnės žemės nuosavybės, nacionalizuotos sovietų okupacijos metais ir, kaip valstybės nuosavybė, perimtos vokiečių okupacinės valdžios. Pamažu visus įstaigų postus, dvarų valdymą per patikėtinius vietose ir kitas administracines funkcijas pavyko tyliai perduoti į buvusių tų dvarų savininkų, jų pažįstamų, giminaičių ir tų giminaičių pažįstamų rankas. Dauguma jų vienaip ar kitaip buvo susiję su veikliu lenkų pagrindžiu. Ar norėdami asmeniškai apsidrausti, ar iš patriotizmo. Antra vertus, nepriteklių ir neteisės laikotarpiu tai teikė didelę materialinę naudą. Saugojo nuo išvežimo į darbus Vokietijoje, padėjo apsirūpinti tvirtais asmens liudijimais ir kelionės dokumentais, užtikrinančiais nepriklausomybę nuo žemesnės lietuvių administracijos; leido priėti prie žemės ūkio produktų, sekti, kaip ūkininkaujama dažnai savo pačių dvaruose, kuriuos buvo tikimasi atgauti pasibaigus karui, t. y. nugalėjus sąjungininkams anglams. Žodžiu, atitiko patriotinį šūkį: „gelbėti lenkų turtą“. Ilgainiui – o pasak sklandžiusių gandų, *Wilna-Land* gebytskomisaro Vulfo dėka – po išoriniu *Zivilverwaltung*’o sluoksniu toje srityje sutvirtėjo neoficialus lenkų tinklas, jam vadovavo ponas Komaras iš Naujojo Panevėžio, gavęs iš vokiečių didelius įgaliojimus. Šiaip jau jis buvo vadinamas: „Ponas Komaras iš Ostlando“. Apie jo žmoną šnekėta daug ir noriai, o apie jį patį – veikiau griežtai diskretišku tonu. Tai buvo žmogus, pasižymintis geriausiomis elgesio visuomenėje manieromis, puikiai kalbantis vokiškai.

Suprantama, šioje patriotiškoje aplinkoje prie konfidencialių dalykų bet kas nebuvo prileidžiamas, ir – kaip esti tarp žmonių – veido grimasa bei peršant nuomonę apie ką nors, jog tai „nepatikimas žmogus“, būdavo pabrėžiama nuomonė apie save kaip apie „patikimą žmogų“.

Antrasis taškas, kur žemesnysis personalas, nuo darbininkų, vairuotojų, mechanikų iki pat pagalbinių biurų darbuotojų, susidėjo vien iš lenkų, buvo: *HKP – Heeres-Kraftwagen-Park, Wehrmachts-Fahrtbereitschaft*, dirbtuvės ir autokolona skubioms kariuomenės reikmėms.

Henrikas, dabar „Orlovskis“, vos įžengęs pro laikinai sukaltus medinius vartus, saugomus žiovaujančio sargybinio, ir prisistatęs, kaip jam buvo nurodyta, nuo pirmos akimirkos suprato, koks tai svarbus užfrontės karinės komunikacijos nervas. Nors dar nenu-tukė apie daugybę čia sueinančių gijų.

\*

Pliaupė šlykštus lietus. Nieko, tik tai lietus, lietus. Lietus buvo vienas pasaulyje ir niekas su juo nesivaržė. Galios, jam suteiktos iš dangaus, nebuvo įmanoma nuneigti. Kiekvienas iš bet kur atvažia-vęs vokiecis vairuotojas, išlipęs iš kabinos, nusipurtydavo rankoves ir liūdnei ištardavo tik tai žodį:

– *Scheisse*\*...

Tokiam dangaus sprendimui priešinosi vien žemė. Ji daugiau nenorėjo traukti į save vandens: trėškė jį į plačiai išsiliejusias balas.

Henrikas gulėjo ant išskleistos palapinės drobės po sunkvežimio važiuokle ir raktu prisukinėjo atsipalaidavusius varžtus, reguliavo vairavimo įtaisą, kai, taškydamas į šalis vandenį, įriedėjo smarkiai nuengtas sunkvežimis ir iš jo išlipo du vyrai. Kodėl jis iškišo galvą pasižiūrėti į juos, nebūtų galėjęs paaiškinti nei tuo metu, nei vėliau. Pasitaiko tokių nevalingų poelgių, nepagrindžiamų nei aplinkybėmis, nei išoriniu įspūdžiu. Žemasis, sukembęs, nutįsusia kareiviška miline, matyt, vairuotojas, norėjo pasižiūrėti į dangų, bet tik rankove nusišluostė kaktą ir ištarė:

– *Scheisse*...

Antrasis buvo aukštas, civiliniu lietpalčiu, charakteringu, tarsi kiek atgal atitrauktu veidu ir smarkiai atsikišusiu smakru. Oda buvo išvagota daugybės raukšlelių, susibėgančių kažkur palei akis, mažas, žvitrias, beveik be blakstienų. Nepaisant to, buvo jaunas, dailaus stoto ir iš pirmo žvilgsnio atrodė energingas ar gal tik nekantrių judesių.

– *Komm*\*\* – sukomandavo vairuotojui. Abu nuėjo į raštinę. Tačiau ten išbuvo neilgai. Vėl išėjo į lietu, ir aukštasis civilis su pasidarygėjimo išraiška apžvelgė didelę aikštę. Iš kiekvienos balos šokinėjo į viršų spiečius atsimušusių lašų.

– *Scheisse*, – pakartojo skriauznasis vairuotojas.

Staiga civilis energingu žingsniu priėjo prie sunkvežimio, po kuriuo gulėjo Henrikas.

– Ei tu, ką ten veiki?! – sušuko lenkiškai.

– Drugelius gaudau, – atšovė Henrikas. Jam jau buvo pažįstami

\* Šūdas (*vok.*).

\*\* Eikš (*vok.*).

šitokie tonai, kuriais prabildavo atsitiktiniai atvykėliai; ir nors iš pirmo pasižiūrėjimo niekada nebūdavo aišku, kas yra kas, tačiau jis taip pat žinojo savo vietą ir dirbtuvėse gerbiamo specialisto vertę.

– Mesk tai velniop!

– Kai nustos lyti.

Civilis užsismaukė ant akių savo dviratininko kepurės snapelį, atsitūpė ir veriamu žvilgsniu įsispitėjo į Henriką. Šis, nekrepdamas į jį dėmesio, lyg niekur nieko prisukinėjo varžtą.

– Tai palauks, – pareiškė energingu tonu, bet pereinančiu į įkalbinėjimą. – Mes labai skubam. Turim važiuoti toliau, ir tuoj pat! Menkniekį tereikia pataisyti, ir nėra, šūdas, nėra laisvo mechaniko.

– O kas yra?

– Stuksi variklyje. Bijau, ar ne įvorės stringa.

– Geras „menkniekis“.

– Bet mes skubam važiuoti toliau.

– Aš irgi skubu, eiti pietauti.

– Gerai. Aš kviečiu. Einam. Fricai! Trauk degtinės butelį! Viens du! – riktelėjo vairuotojui prasta vokiška tartimi, su lenkišku akcentu.

– *Jawohl!*\* – atsiliepė tas.

Henriką staiga ėmė linksminti ši pora, kur lenkas aiškiai griežtai komandavo mažaūgiui vokiečiui.

– Po kiek moki už valandą? – pajuokavo.

– Sumokėsiu. Tavo žiniai. Kad tik greičiau.

– Tokia stambi kontrabanda?

Nepažįstamasis dar įdėmiau pasižiūrėjo į Henriką ir netikėtai taikiai tarė:

– Gana tų plepalų. Lįsk jau iš po savo karietos.

Henrikas neskubėdamas išlinko iš po važiuoklės. Eidamas pro jų sunkvežimį, permetė specialisto žvilgsniu. Tai buvo senas, smarkiai nusidėvėjęs kariškas automobilis, be to, dabar visas aplipęs purvu; krovinyas labai sandariai apdengtas daugybe brezentų; šiuos juosė įmantriai susikryžiavusios virvės, tvirtai pririštos prie metalinių žiedų bortuose. Iš pažiūros buvo sunku pasakyti, kas ten viduje. Nepažįstamasis viena akimi pamerkė Fricui, padarydamas tokį judesį, lyg tuščiose rankose laikytų ryšulį. Vokietis supratingai linktelėjo. Jo milinės kišenėje pūpsojo litrinis butelis. Dabar jis dar ištempė iš mašinos nedidelį maišelį, pasiėmęs užsimėtė ant peties automatinį pistoletą „šmeiserį“ ir patraukė per balas.

Jie užėjo į savotišką užkandinę automobilių parko darbininkams, kur prie tuščių stalų stovėjo tušti suolai, nes ir taip nieko

valgoma čia nebuvo galima gauti, ir metas buvo ankstyvas. Kitame gale keli vietiniai darbininkai ir vienas vokietis valgė kažką iš savo pačių atsargų. Jie susėdo atokiau, prie lango. Lietus bliaukė per stiklą. Atvykėliai turėjo ne tik litrinį rinktinės naminės butelį, bet ir neregėtos provizijos: duonos, sviesto, dešros, sūdytų lašinių, baltą sūrį, kietai virtų kiaušinių; net keptą kumpį, krašte vadinamą „bažanina“. Pasitaikydavo, kad pravažiuojantys žmonės turėdavo gero maisto. Bet tokios gausos Henrikas jau seniai nebuvo matęs. Civilis džiaugėsi padarytu išpūdžiu.

– Ar žmoną turi?

– Turiu, – atsakė Henrikas.

– Fricai, duok jam vištą. Žmonai.

Fricas ištraukė iš maišo dugno virtą vištą ir burbtelejo:

– *Donnerwetter\**, dar yra žmonių, turinčių žmonas, – ir pagarbiamai sudėjo pirštus imituodamas sueitį.

– *Scheisse!* – pliaukštelėjo jam per petį civilis. – *Es geht alles vorüber, Fritz!*

Jie gėrė ir valgė. Lietus bliaukė per lango stiklą. Po ketvirtosios pusstiklinaitės Fricas pusbalsiu uždainavo, netikėtai tiksliai intonuodamas:

*Es geht alles vorüber.*

*Es geht alles vorbei...*

*Nach jedem Dezember,*

*Kommt wieder ein Mai...\*\**

Kol kas Henrikas sužinojo tik tiek, kad jie važiavę Lydos vieškeliu, kelias buvęs siaubingas, kad velniai terauna viską, kad jie skuba toliau, už Vilijos, į šiaurę; prieš sutemstant turį žūtbut išvažiuoti iš miesto; kad jiems sukėlęs nerimą smarkus stuksėjimas variklyje.

– Reikia užmesti akį, – sumurmėjo po kurio laiko Fricas, – ir nors minutėlę snustelėti kabinoje. – Tikriausiai buvo pavargęs. Paėmė už vamzdžio „šmeiserį“ ir atsistojo.

Civilis nusigrėžė į langą. Nieko nebuvo matyti, vien tik lietus.

\*

Vokiečiui išėjus, nuo nebaigtų sakyti žodžių tarp degtinės maktelėjimų iki pilnų sakinių prasidėjo judvieju šneka:

– Nebijok, – kalbėjo nepažįstamasis, – aš tave, Orlovski, kiaurai permatau. Turbūt ir vadiniesi visai ne Orlovskis. – (Henrikas

\* Žinoma! (vok.)

\* Po perkūnais (vok.).

\*\* Viskas eina./ Viskas praeina.../ Po kiekvieno gruodžio/ vėl ateina gegužė... (vok.)

atspėjo, kad ir anas greičiausiai vadinasi ne „Skovronskis“, kaip prisistatė.) – Bet tada juo labiau privalai padėti. Nes jeigu važiuojant kas nors suges, visam žygiui gali būti amen. O baisi atsakomybė. Mat reikalas opus ne kaip diegelis, o kaip nekaltos mergaitės plaukelis.

– Ką vežate?

– Ginklus. Ginklus ir amuniciją. Mūsiškiams. Supranti?

– Nuo ko?

– Iš vienos vietos. „Trofėjiniai“, – primerkė vieną akį.

Henrikas neskubėdamas atsiriekė duonos gabalą, užklojo jį lašinių skibebe.

– O tas, Fricas?

– Šoferis, vokietis. Tikras, iš vienos *Stelle*\*. Tik visiškai mūsų maitinamas ir rengiamas. Beje, puikus šoferis. Tu nekreipk dėmesio, kad jis toks džiūsna. Be to, *Befehle*\*\* . Popieriai, – ranka pastukse no į krūtinę, – aukso vertės. Jokios apgaulės. Tiktai darbas baisiai delikatus... politiškai. Visais atžvilgiais opus.

Ne visada tai padaro degtinė. Tarp žmonių, kuriuos sustiprino, užkietino pavojingas gyvenimas, degtinė tik padeda, nelyginant saulės spindulys tamsybėse, atpažinti lyg ir nepagrįstą pasitikėjimą bei simpatiją. Ir keistas dalykas, vos pradėjęs tą išsipasakojimą, Skovronskis perėjo prie „jūs“.

– Girdėjau šį bei tą, – tarė Henrikas ražydamasis. – Pagaliau, ką čia, aišku, visi girdėjo. Sovietų radijas trimituoja ir mūsų lietuviai siaubingai plūstasi. Bet kaip yra iš tikrųjų, nežinau.

– Kaip iš tikrųjų, jeigu jūs žinotumėt! Cha, jei reikia tiesos, tai nuostabu. Šiuo tarpu yra susitarta. Vokiečiai patyliukais duoda mums ginklų, atseit mes juos pasigrobiamė, ir mūsų neliečia. Mainais už tai nori, kad išvaikytume sovietų partizanus. Kai mūsų būrys kelyje sutinka žandarus, vieni žiūri į vieną pusę, kiti į kitą ir prasilenkia lyg niekur nieko. Bet neseniai Lydos gebytskomisaras, galima sakyti, visą savo *Gebiet*\*\*\* perdavė į mūsų rankas mainais už tai, kad apvalytume apskritį nuo bolševikų. Ir mes „valome“, kaip pavyksta. Kartais iš rimtųjų, kai bolševikai ima šaudyti mūsiškius, kaip buvo Derevnoje, Rubežiuje ir t. t., o kartais dėl akių arba tyliai susitarę su jais. Juvelyriškas darbas. Nors jau prieita iki to, kad mūsų komendantas, uniformuotas, trys žvaigždutės ant konfederatės, mauzeris prie diržo, ant pasostės kareivis lenkas su kariška lauko kepture, vidury šviesios dienos privažiuoja mieste prie vokiečių

\* Vieta, įstaiga (*vok.*).

\*\* Įsakymas (*vok.*).

\*\*\* Rajonas, teritorija (*vok.*).

komendantūros. Išėina vokietis komendantas, kariškai pasveikina, tas atsako. Abu eina tartis. Išėina, kariškai atsisveikina, mūsiškis sėdasi, išvažiuoja į mišką. Va, kaip daroma. Miške mūsų ligoninės pastatytos ir raudonas kryžius virš barako. Va, kaip daroma.

– Kokiame lygmenyje tai daroma?

– Aukštesniame už mane.

– Tikrai?

– Regis, abiem pusėms tarpininkauja Komaras iš čionykščio Ostlando.

– Girdėjau ir tai. Bet šnekama, kad labiausiai čia įsivėlęs Vulfas iš mūsų *Wilna-Land*.

– To tiksliai nežinau. Tačiau pagrindinė šio žaidimo atrama vis dėlto yra Kubės generalinis komisariatas, Baltarusijos. Iš ten ir ginklų transportai mums. O ginklai – svarbiausia. Ginklai – viskas. Ginklai svarbiau už viską. Kare nėra nieko svarbesnio už ginklus. Varšuvoje, atrodo, nelabai tą supranta. Stovi užvertę galvas, laukia, kol anglai ką numes. O kai VGT patyliukais siūlė sukurti viešą miliciją, apginkluotą vokiečių, kovai su sovietų gaujomis Liublino vaivadijoje, dar 1942 metų antroje pusėje, pogrindžio viršūnė vos nuo kėdės nenugriuvo apalpusi iš pasipiktinimo: „Studnickio projektas!“ Jūs suprantate, apie ką aš kalbu?

Henrikas patvirtindamas linktelėjo galva.

– Jūs čia, – toliau kalbėjo Skovronskis, – man pasigirdo mudviejų pokalbio pradžioje, lyg ir užsiminėte apie Hitlerio „pražūtingą politiką“... Ar man pasigirdo, kad su tam tikru gailėsčiu? Nesąmonė! Ne gailėstis, o garbė Dievui aukštybėse! Ir Dievo Motinai už jo pražūtingą politiką. Kitaip jis bolševikus sumaltų į miltus, nugalėtų, laimėtų karą. Ir tada mums galas. Jo planas – Lenkiją paversti kolonija, o lenkus gyvuliais. Ir taptume gyvuliai. Užuo kalbėję, galėtume tik mūkti, niurkti...

– O jūs, atleiskite, kur buvote per sovietų okupaciją? – pasiteiravo Henrikas.

– Buvau kitur, – atšovė trumpai ir dėstė toliau: – Vokiečiai dabar duoda mums ginklų ir, aišku, galvoja, kad vos tik išbruksime tas kelias bolševikų gaujas, iškart mums patiems nusuks sprandus, kad nė žvigt. Bet jie to nepadarys, nes karą jau prakišo. O ginklai liks pas mus ir savo pačių ginklais jie dar iš mūsų gaus į subinę. O kad per tą laiką šiek tiek apvalėme rajoną nuo bolševikų, taip pat pirmiausia naudinga mums, bet ne vokiečiams, netrukus jų čia nebebus. O kai įžengs bolševikai, irgi mums ir tik mums svarbu būti kuo geriau, o ne kuo prasčiau apsiginklavusiems. Tai turbūt aišku.

– Na, dėl aiškumo, sakyčiau, kad iš dalies. Nes kas toliau?

– „Toliau“, suprantama, priklausys nuo mūsų sąjungininkų Vakaruose. Jeigu jie mus parems ar net įsitrauks į karą su sovietais, turime būti apsiginklavę iki dantų. O jei blogiausiu atveju, nors aš tuo netikiu, jie mus parduos, turime būti apsiginklavę iki paskutinio plaukelio ant galvos. Jūs manote, kad komunistai mus įveiks?! Lenkija, mielas pone, tai ne Baltarusija, ne Lietuva ir ne Ukraina. Lenkija – tai Vakarai, tai europietiška kultūra, tai Romos katalikybė, tai tradicija. Mums komunizmas nebaisus. Neįveiks. Sakysim, ar jūs galėtumėt įsivaizduoti, kad lenkų literatūra pradėtų rašyti pagal partijos direktyvas kaip rusų? Žinoma, nekalbu apie kelis komunistus, bet kad visuomenė, kaip visuma, leistųsi stumdama ir susirinkimuose pritarinėtu tam, ką lieps partija? Niekada!

– Kur jūs buvote 1940–41 metais, kai čia buvo sovietai?

– Varšuvoje. O jūs dabar nebuvote Varšuvoje?

– Ne. Aš buvau čia.

– Na tai va. Kad jūs matytumėt, ką sugeba padaryti mūsų berniukai. Varšuvoje knekcija gestapininkus ir net generolus. Prisijungia prie radijo, spausdina jų laikraštपालाीकलु atvirkštine prasme, ak. O toks akibrokštas neseniai, kai Pinske išvadavome belaisvius. Ir jei visa tai padaroma tokiam priešui kaip vokiečiai, manote, kad mes akies mirksniu nesutvarkysime kažkokios ten Vasilevskos, putramentų, osubkų, ar kaip jie ten vadinasi Maskvoje ir čia, vietoje? Su visa „Patriotų sąjunga“ ir visais tos El Dè Pè vadais? Po savaitės nebebus nė vieno.

– „Respublikos vardu“?

– Tikrai taip. Respublikos vardu. Mes komunistų nebijome. Bet tam būtina nesiterlioti, nesukti galvos dėl principų. Tik taikyti tuos pačius negailestingus metodus kaip jie ir kiti, dėl vieno tikslo: dėl Respublikos gerovės. Vokiečiai duoda ginklų – imti. Duoda įsakymą policijai ir SS nešaudyti pirmiems į lenkų partizanus – išnaudoti ir tai. Taip, pone Orlovski, daroma, ir taip privalu daryti. – Jis vienu mauku išgėrė, neramiai susimuistė ant suolo. – Čia jau paskutinis. Nėra laiko.

Tačiau Henrikas dar norėjo sužinoti, kaip Skovronskis vertina pavojų, kad tas „delikatus darbas“ gali būti demaskuotas ir užtraukti politinę kompromitaciją, o jos sovietų propaganda tik ir laukia, kad galėtų ištrimituoti visame pasaulyje.

– Matote, – atsakė Skovronskis paliesdamas Henriko ranką, – laikai pasikeitė nuo tada, kai į mūsų himną buvo įrašyti žodžiai: „Mums parodė Bonapartas, kaip kovas laimėti.“ Nuo bolševikų revoliucijos laikų į visus visų tautų himnus įrašoma: „Mums

parodė Leninas su Trockiu, kaip gudriai meluoti...“ Nors garsiai to nedainuojama. Ką jau kalbėti apie tai, kad vyksta karas, o pirmoji kiekvieno karo auka visada yra tiesa. Na, ir ką padarysi? Nieko nepadarysi. Kam gi atsiranda paneigimai: „Netiesa, to nebuvo!“ Kam mačiusieji liudytojai: „Janekai, Franekai, Kaziau, Stasiau ir Krysia, pasakykite, ar buvo taip, kuo mus kaltina? – Ne! Nebuvo!!“ Jei „Respublikos vardu“ galima nužudyti, tai kodėl negalima pameluoti? Jei dėl Respublikos gerovės galima pačiam žūti, tai kodėl negalima melagingai prisiekti? Melaginga priesaika yra mažesnė nuodėmė negu žmogaus nužudymas. Taigi! O tą, kuris tvirtintų, kad buvo, tą nudėti kaip šmeižiką ir provokatorių... Respublikos vardu. Taip daroma, pone Orlovski, ir taip privalu daryti! – Jis staiga delnu trenkė Henrikui per kelį. Henrikas nė nekrustelėjo. – Jūs pasakysite, kad tai ciniška? Nesiginčysiu. O kas, sakykite, kare neciniška?

– Ne tą pasakysiu. Tik mūsų seną lenkišką: „Kam apie tai garsiai kalbėti...“

– O, pirmas protingas žodis. Aš bet kuriuo atveju, galite būti tam pasirengęs, paneigsiu kiekvieną čia pasakytą žodį. Be to, geriant degtinę. Jūs pasigėręs, Orlovski, ką?

– Pasigėręs.

– Na, tai prie darbo! Pirmyn! Ar pažįstate Lupašką?

– Tik iš nuogirdų.

– Ooo! Tai vyras. – Juodu išėjo iš barako ir Skovronskis jau nuo slenksčio sušuko: – Friiicai!.. *An die Arbeit!*\*

Tuoj pat Henrikas prisidėjo prie burnos vamzdeliu sudėtas rankas:

– Sakooovičiau!!! – O šiam išlindus į lietu: – Surink savo brigadą! Darbas labai skubus!

„Brigada“ buvo dar du žmonės. Keturiese kibo į darbą. Paaškęjo, kad yra blogiau, negu jie manė. Išsilydžiusios įvorės. Teko išardyti visą variklį. Išlydymas atėmė kelias valandas. Visi buvo purvini ir tepaluoti, šlapi nuo lietaus ir prakaito. Tačiau darbas buvo padarytas.

Aniedviem išvažiuojant, lietus pradėjo silpnėti. Stasius Sakovičius sušnibždėjo Henrikui:

– To tipo veidas iš kažkur man pažįstamas. Tik negaliu prisiminti. Ek, žmonės gyvena, mėgaujasi gyvenimu... Ttiek kontrabandos kažkur prisifasavo! Ir išsivežė... – Abu žiūrėjo, kaip galinės švieselės dingsta darganoje. – Kiek davė?

Ir tik tada Henrikas susizgribo pamiršęs pareikalauti žadėtojo užmokesčio. Smagiai nusispjovė į balą.

\* Prie darbo! (vok.)

– Degtinė veikia. Pamiršo užmokėti.

– Ak! – sielvartingai sušuko Sakovičius. – Na, ir šunsnukis!

Tokiomis aplinkybėmis galėjo būti prieita iki bendradarbių kivirčo. Tačiau buvo patikėta Henriku, pasakiusiu, kad užmiršo pareikalauti užmokesčio. O juk jis pats prisiplūkė labiausiai.

Grįžtant namo su virta, į popierių įvyniota višta Halinai, lietus visiškai liovėsi. Nusigiedrijo. Dangus ėmė dažytis žalia prinokusio obuolio spalva; baigėsi diena, vakarų horizonte galbūt pereinama į raudonį. Tačiau vakarų horizonto iš čia nebuvo matyti: užstojo stogai ir trijų bažnyčių bokštai. Lyg keistame sapne, iškėlė į vaiskią begalybę praėjusio laiko siluetus.

Buvo vėloka. Gatvės tuštėjo. Jis nesiaiškino, ar jau prasidėjusi komendanto valanda, nes ir taip visada nešiojosi automobilių parko leidimą visai nakčiai. Netoli Šv. Augustino bažnyčios, skersgatvio kampe, švilptelėjo jam palei ausį, į akis nuo namo kertės pažiro rausvas tinkas, atidengdamas siaurą baltą dėmę, paliktą kulkos! Tą akimirka jam pasirodė, kad tas švilptelėjimas ir ta dėmė radosi anksčiau, negu jis išgirdo šūvio trenksmą! Prilaikydamas po pažastim pasikištą vištą, susigūžęs puolė už tos kertės ir prigludo prie sienos... Tačiau prabėgo tolesnės sekundės, pranyko aidas, gatvėje viešpatavo tylą. Tiesą pasakius, galėjo būti, kad šovė girtas lietuvių policininkas.

Namie jis rado svečius, kurių mažiausiai tikėjosi, ir situaciją, kuriai buvo lemta pakeisti ligtolinį gyvenimo būdą.

## LVI

Didysis sovietų puolimas, pradėtas po Kursko mūšio ir persilaužimo, vyko sėkmingai. Rugpjūčio 4-ąją Raudonoji armija užėmė Oriolą, 23-iąją Charkovą, 30-ąją Taganrogą. Rugsėjo 8 dieną pats Stalinas paskelbia, kad užimtas visas Donbasas; 17-ąją užimamas Brianskas.

Antonas Panisienka, važiuojantis 2-osios klasės kupė, nepatraukė niekieno dėmesio. Dairėsi pro langą, valgė bandelę su dešra, skaitė „*Das Reich*“. Niekas jo nekalbino ir jis nieko. Tarpais užsi-merkdamas ir mėgindamas po vokais atkurti vienu, matinės odos fone kiek įkypai įbrėžtų akių spalvą. Galvojo apie savo bejėgiškumą tą akimirka, kai jo kaktą palietė anas bučinys, kurį lygindamas su savo geismu, jautė gėdą, lyg būtų gavęs antausį... Taigi mąstė, kaip

įprasta žmogui vagone, apie šį ir tą. Nenumanydamas apie tokius esminius dalykus, kaip, pavyzdžiui, tas, kad dėl įvykusio Kursko persilaužimo lemtinga grėsmė pakibo virš visų Rytų Europos savanoriškųjų formuočių; kad Hitleris puoselėjo ketinimą jas nuginkluoti ir pasiūsti į anglių kasyklas; kad pavyko numaldyti jo įnirtį, bet netrukus iš 160 batalionų ir eskadronų 72 bus paimti iš Rytų ir mesti į Prancūziją, Italiją bei Balkanus... Smulkmenos apie paskutinį Hitlerio pykčio priepuolį dar tebebuvo didžiai slepiamos nuo nepašauktųjų. Tačiau galbūt tiksliau ką nors apie tai žinojo viena ponia... Ne, Antonas nieko nenumanė; taip pat neturėjo nė menkiausio supratimo, kas yra pakete, kurį vežė.

Atvykęs į Vilnių, įteikė jį nurodytuju adresu tokiam Rogožinui, gyvenančiam už Vilijos, Žvėryno priemiestyje. Kalbėjosi su juo, daugiausia apie politiką, nelabai ilgai. Tada nuėjo į „Europos“ viešbutį – tokią teisę jam suteikė turimi dokumentai. Buvęs Vilniaus universiteto profesorius, dabar slaptos lenkų organizacijos narys ir, kaip toks, įdarbintas viešbučio durininku, perskaitė parodytąjį popierėlį, nepakildamas nuo kėdės pasiekė vieną iš raktų, kabančių ant metalinių kabliukų, sukaltų į lentą, kurioje buvo surašyti numeriai, ir abejingai padavė jam. Susitikti su Rogožinu Antonas susitarė kitą dieną, vienoje kavinių pusrūsyje pagrindinėje gatvėje.

Atėjo per anksti, ir jo pasirodymas ten, o paskui ilgas pokalbis su Rogožinu prie nuošalaus staliuko kampe, taip pat faktas, kad jis buvo pamiršęs išsikeisti pinigus ir norėjo susimokėti ne ostmarkėmis, bet vien Reiche kursuojančiomis markėmis, – visa tai, suprantama, patraukė panelės Jadvygos dėmesį. Kitą dieną apie pasirodžiusį „paslaptinę kurjerį, greičiausiai iš Berlyno“, ji pranešė ir atitinkamai slaptos kontržvalgybinės organizacijos kuopelei...

Rogožinas garsiai išsišnypstė nosį, ore nukratė nosinę, kas jo elgsenai teikė ramios pusiausvyros stilių, pusiausvyros, savaip pabrėžiančios jo buvimo viešumą, dėl kurio nereikia rūpintis, nors ir ką žmonės šnabždėtų apie jo spekuliacijas juodojoje rinkoje. Kalbėjo, žinoma, pritildytu balsu, bet sklandžiai ir laisvai:

– Grįžtant prie vakar pradėtojo pokalbio, Antonai... Jūsų tėvavardis – Vladimirovičius?

– Vladimirovičius.

– Antonai Vladimirovičiau. Svarstau. Stalinas, esu tikras, yra geras komunistas. Adolfas Hitleris, be abejonės, yra geras nacistas. Geras žydas tai toks, kuris gete neis tarnauti į policiją. Geras lenkas, irgi aišku: tai toks, kuriam ne tiek rūpi Lenkija, kiek rūpi sumušti vokiečius. Bent jau tą aš žinau. Bet prašau man pasakyti,